



Марија М. Цвијетић¹,
Миа Р. Марић,
Мила Б. Бељански

Универзитет у Новом Саду, Педагошки факултет у Сомбору,
Сомбор, Србија

Оригинални
научни рад

Предности и недостаци наставе на даљину из уџла наставника и родитеља²

Резиме: Пандемија вируса корона ставила је у први план онлајн-наставу и подучавање ученика на даљину, што се умногоме разликује од досадашње подучавања у школској средини. Циљ овог рада било је утврђивање разлике у перцепцији предности (позитивних страна) и недостатака (негативних страна) наставе на даљину између наставника запослених у основним школама и родитеља деце основношколског узраста. Узорак је чинило укупно 1120 испитаника, од чега 570 наставника запослених у основним школама (50,9%) и 550 родитеља (49,1%) деце којаohaђају основне школе на територији Србије. За истраживања креиран је упитник, који је примењен у онлајн-форми. Резултати овог истраживања показали су да се перцепција ојажених предности и недостатака учења на даљину из наставничког и родитељског уџла у значајној мери разликује, те да наставници имају интензивнији доживљај, како у погледу предности, тако и у домену ојажених недостатака оваквог вида наставног процеса. Најистакнутији недостатак наставе на даљину је, према мишљењу и родитеља и наставника, изостанак директног контакта са ученицима. Из добијених резултата могуће је закључити да је ипосредно најправилнији искорак у погледу даље развоја компетенција наставника и ресурса за нове професионалне изазове, као и у погледу усмеравања и оснаживања родитеља за активнију улогу у процесу образовања њихове деце у условима учења на даљину.

Кључне речи: настава на даљину, предности, недостаци, наставници, родитељи.

1 marija.cvijetic@pef.uns.ac.rs

2 Рад је настао као резултат истраживања на пројектима „Друштвени феномени и савремена школа: иновације у настави у функцији ефикасног усвајања садржаја о друштву” Педагошког факултета у Сомбору и „Социјална партиципација особа са интелектуалном ометеношћу” (ОН179017) Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС.

Copyright © 2022 by the authors, licensee Teacher Education Faculty University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

Увод

Развој информационих технологија (ИТ), учење на даљину коришћењем компјутера, телекомуникација и кабловске телевизије све се више користи у свакодневном животу, али се спорије уводи у образовне системе (Situmorang & Purba, 2020). Образовање се, према правилу, спорије отвара према новинама и новим технологијама у односу на друге делатности. Иновације у образовним технологијама условљавају промене у методама и облицима наставног рада и доводе до повећања мотивације код ученика за образовни процес, као и до активности у вези са квалитетнијим вредновањем знања и напредовањем ученика у складу са индивидуалним способностима и предзнањима (Mandić, Radovanović, 2008). Наставник у данашњој школи мора да развије улоге и компетенције како би удовољио захтевима данашње школе. Аутори извештавају да дигитално учење мења улогу учитеља (Ferrari, 2012; Lie et al., 2020).

Новонастала ситуација проузрокована пандемијом вируса корона ставља у први план подучавање ученика на даљину и онлајн-наставу, која се умногоме разликује од досадашњег подучавања у школској средини. Тако је пандемија вируса корона произвела велику промену у образовном систему широм света. Осим економских и социјалних утицаја, велики је изазов било и пребацивање наставе у онлајн-окружење. Стога су ученици, али и наставници и родитељи, морали да се суоче са изазовима здравствене, менталне и електронске борбе (Al-Okaily et al., 2020). Препоруке у вези са социјалном и физичком дистанцом креирале су тешке изборе у различитим земљама за имплементацију учења на даљину (Rasmitadila et al., 2020). У Србији је целокупна настава прешла у онлајн вид организације након што је уведено ванредно стање. Иако су школе почеле делимично да се отварају два месеца касније, у мају, ограничења су остала и даље, и чини се да је тешко дати пред-

виђање када ће се затварање потпуно завршити. Због тога се наставници суочавају са значајним изазовима у прилагођавању настави на даљину и одржавању минималне комуникације са ученицима, а подржавајући учење и развој ученика (König et al., 2020).

Пре пандемије постојали су стручњаци и научници који су били против учења на даљину, јер су сматрали да такав облик учења не доприноси социјалном и емоционалном развоју деце (Edwards et al., 2012; Zalaznick, 2019). Сматра се да овакав концепт учења има бројне недостатке, као што су немогућност да баш сви ученици поседују одговарајуће рачунаре и опрему потребну за реализацију наставе. Од наставника овакав начин рада изискује веће оптерећење у припреми наставних садржаја, као и познавање савремених технологија, а за многе ученике и њихове родитеље оно представља додатни стрес и оптерећење, јер не познају у довољној мери начин коришћења нових образовних технологија и медија. Многи аутори наводе негативне ефекте дугог провођења времена испред екрана, као што су нерегуларно спавање, проблем са пажњом и развој језика (Hatzigianni et al., 2014; Bozkurt & Sharma, 2020), као и изостанак социјалних контаката (Mikelić Preradović et al., 2016).

Са друге стране, као предности учења на даљину наводе се (Mikelić Preradović et al., 2016) смањење просторних и временских ограничења, уштеда драгоценог времена на путу од куће до школе, а тиме се смањују трошкови смештаја и превоза. Ученици, учећи на даљину, користе властито темпо учења, што је једна од великих предности, која подржава принцип самоактивности, диференцијације и индивидуализације наставног рада.

Традиционално схватање детињства код родитеља подразумева слободну игру и активности напољу, па стога већина родитеља има негативно мишљење у вези са вредностима и предностима учења на даљину и сматра да тра-

диционално учење у детињству има веће предности (Dong et al., 2020). Са друге стране, постоје студије које наводе да родитељи почињу да верују у предности дигиталног учења и сматрају га прихватљивим када га деца употребљавају код куће, под надзором (Mikelić Preradović et al., 2016; Nouwen et al., 2018), највише због тога што развијају техничке вештине и образовање, који им могу користити у даљем раду и потражи за послом. Ова врста образовања је прилично приступачна, јер многи облици учења на даљину укључују мало или нимало трошкова (Bušelić, 2012). Такође, родитељи са вишим нивоом образовања верују да учење на даљину може код деце развити компетенције за учење, језичке способности, способност самоизражавања и социјалне компетенције (Lepićnik-Vodopivec et al., 2013).

У овој измењеној пандемијској ситуацији и учење на даљину је родитеље променило у схватању предности и недостатака оваквог начина учења. Родитељи описују да су имали проблема са балансирањем између обавеза, мотивације деце и проблема у вези са исходом учења (Garbe, 2020). У великом проблему су се нашли родитељи који имају више од једног детета, они који немају могућности за учење, попут поседовања рачунара и смартфона, интернет конекције, као и они са ниским изворима прихода (Situmorang & Purba, 2020). Постоји несклад између приступа брзом интернету у руралним и урбаним подручјима, као и између социоекономских класа (Dolan, 2016; Hale et al., 2010), те су доступност интернета и уређаја за учење проблеми који се стављају пред родитеље у овој ситуацији. Наставне јединице које ученици морају свакодневно да прате родитељи код куће морају да знају да би помогли деци да своје домаће задатке заврше. Уређаји на којима деца уче морају бити обезбеђени и доступни, као и време за помоћ детету у учењу. Родитељи који су у ванредном стању одлазили на посао имали су проблем да оставе децу саму код куће, јер је то могло довести до ризичног понашања, укључујући и по-

већани утицај вршњачког притиска и злоупотребе супстанци (Rani & Roshan, 2020). Са друге стране, за време пандемије родитељи су имали прилику да се више друже и проводе време са својом децом уз уравнотежавање личног живота, рада, васпитања и образовања, без велике помоћи са стране (баке, деде, васпитачи, учитељи, тренери). У данашње време наставници и родитељи имају једнако важну улогу у образовању (Situmorang & Purba, 2020).

Резултати истраживања приликом затварања школа због пандемије показали су да су наставници који су већ располагали софтверским ресурсима и користили дигиталне медије у настави (мејл, платформе, сервис за поруке, друштвене мреже) били у повољнијој ситуацији (König et al., 2020). Резултати малобројних истраживања која су спровођена у периоду пандемије вируса корона (Giovannella et al., 2020; König et al., 2020; Viner et al., 2020) показали су да су стратегије које наставник користи за повећање интересовања ученика за учење биле да ученицима пруже разумевање важности учења, да материјал за учење учине кратким, јасним и занимљивим (Kidd & Murray, 2020). Осим наставних циљева, наставници су такође имали задатак да одржавају контакт са својим ученицима (Allen et al., 2020). У томе наставници виде предност учења на даљину, јер оно може понудити чешће интеракције са ученицима. Конкретно, интровертни ученици, који су превише стидљиви да постављају питања на часу, пре ће се „отворити” када им се пружи прилика за интеракцију путем имејла или других индивидуализованих средстава (Bušelić, 2012). Стога, учењем онлајн ученици добијају нешто забавно, али им недостаје директно дружење са пријатељима и вршњачка интеракција (Carrillo & Flores, 2020; König et al., 2020).

Док су школе биле затворене, наставници су се осећали изоловано и усамљено, мање припремљено за наставу испред екрана, осећа-

ли су да им институције нису пружиле довољну подршку, као и мање способним да развију потребне вештине и заузму позитиван став (Allen et al., 2020; Carrillo & Flores, 2020; Giovannella et al., 2020). Настава на даљину представља професионални стрес и изазов, а већина испитаника преферира редовну наставу (Ђорђевић и сар., 2021). Са друге стране, постоји мишљење да су вредности наставника као едукатора ипак остале непромењене и поред несвакидашње ситуације у којој су се наставници нашли (Kidd & Murray, 2020). Наставници широм света теже да превазиђу бројне препреке и раде великом брзином путем интернета, остављајући за собом своје личне фрустрације и професионалне бриге (Zhang et al., 2020), стално се стручно усавршавајући. Настава на даљину натерала је многе просветне раднике да поново вреднују и преиспитају своје наставне методе ради професионализације наставника у усвајању технологија, у оквиру нове улоге наставника. Учитељи/наставници сматрају да имају довољно техничких и информатичких компетенција, али ипак осећају потребу за додатним едукацијама, које би им обезбедиле практичне компетенције, конкретно везане за реализацију часова у условима наставе на даљину (Ђорђевић и сар., 2021).

Методолошки оквир истраживања

Предмет овог истраживања представљају предности и недостаци наставе на даљину у односу на редовну наставу, посматрани из угла наставника запослених у основним школама и родитеља деце основношколског узраста. Циљ рада је утврђивање разлике у перцепцији предности (позитивних страна) и недостатака (негативних страна) наставе на даљину између наставника запослених у основним школама и родитеља деце основношколског узраста. За потребе овог рада термин „наставници” биће коришћен за заједничко означавање наставника разред-

не наставе (учитеља) и наставника предметне наставе.

Узорак. Узорак је чинило укупно 1120 испитаника, од чега 570 наставника запослених у основним школама (50,9%) и 550 родитеља (49,1%) деце која похађају основне школе на територији Србије. У односу на пол узорак су чиниле 974 особе женског пола (87,0%) и 146 особа мушког пола (13,0%). Узорком је обухваћено 785 испитаника који станују у градској средини (70,0%), 145 испитаника који станују у приградској средини (12,9%) и 190 испитаника који станују у сеоској средини (17,0%). Структура подузорака формирана према улози испитаника (наставници или родитељи) у односу на пол и средину становања дата је у Табели 1.

Табела 1. Структура подузорака у односу на пол и средину становања.

	Пол	Средина				
		мушки	женски	градска	приградска	сеоска
Наставници	Н	83	487	391	69	110
	%	14,6%	85,4%	68,6%	12,1%	19,3%
Родитељи	Н	63	487	394	76	80
	%	11,5%	88,5%	71,6%	13,8%	14,5%

Подузорци наставника и родитеља уједначени су у односу на пол ($\chi^2=2.383$; $df=1$; $p=.123$) и у односу на средину становања ($\chi^2=4.731$; $df=2$; $p=.094$).

Инструмент. За потребе овог истраживања креиран је упитник Мишљења и искуства учитеља и наставника о настави на даљину у Р. Србији, који садржи 36 целина, а у сврху писања овог рада одабране су четири целине. Одабране целине односе се на процену предности и недостатака наставе на даљину која је реализована са ученицима у току 2020. године. У контексту процене предности и недостатака наставе на даљину, задатак испитаника био је да изразе степен

слагања са понуђеним тврдњама које описују одређене предности и недостатке на петостепеној скали Ликертовог типа. За потребе обраде података одговорима испитаника придружене су вредности од 1 (уопште се не слажем) до 5 (у потпуности се слажем). Поред наведеног, испитаници су имали и могућност да у оквиру питања отвореног типа наведу још неке предности или недостатке наставе на даљину, уколико то желе.

Процедура истраживања. Истраживање је спроведено током 2020. године, у периоду након проглашења ванредног стања и отпочињања реализације наставе на даљину. Упитник је креиран у онлајн-форми, у облику Гугл упитника и дистрибуиран слањем линка путем којег се приступа попуњавању упитника електронским путем. Упитник је заједно са молбом за учешће у истраживању послат свим основним школама на територији Републике Србије, са назнаком да је намењен учитељима, наставницима и родитељима ученика.

Статистичка обрада података. Подаци добијени овим истраживањем обрађени су статистичким програмом IBM SPSS for Windows (верзија 25). Примењене су следеће статистичке мере и поступци:

1. Дескриптивни статистички показатељи (минималне, максималне и просечне вредности, стандардне девијације) за приказивање одговора испитаника.

2. Т-тест за независне узорке коришћен за тестирање постојања статистички значајних разлика у одговорима између подузорака.

Резултати

Сви испитаници су одговорили на питања која су се односила на изражавање степена слагања са понуђеном тврдњом. У оба подузорка је за сваку од тврдњи минимална добијена вред-

ност одговора унутар подузорка била 1, док је максимална добијена вредност одговора била 5. Прегледом просечних вредности за оба подузорка (Табела 2) уочава се да су приближне за све тврдње, при чему је код готово свих тврдњи просечан скор виши код наставника него код родитеља, дакле наставници нешто више истичу те предности него родитељи. Једино код тврдње „Захтева мање ресурса” родитељи су дали у просеку нешто позитивнији одговор. Према вредности просечних скорова, најистакнутија предност наставе на даљину је и за наставнике и за родитеље то што употреба ИТ и дигиталних средстава доприноси унапређењу квалитета наставе. Са друге стране, најнижи просечни скорови, који говоре у прилог нешто мањег истцања те предности од стране наставника и родитеља, и јесу ти да се образовни циљеви постижу на ефикаснији и савременији начин.

У Табели 2 дати су и резултати тестирања присуства статистички значајних разлика између подузорака у перцепцији позитивних страна наставе на даљину. Статистички значајне разлике између наставника и родитеља у домену опажених предности наставе на даљину утврђене су на три ставке. Наставници статистички значајно више истичу предност употребе ИТ технологије и дигиталних наставних средстава за унапређење квалитета наставе и у већој мери сматрају рад од куће предношћу наставе на даљину него што то сматрају родитељи. Са друге стране, родитељи статистички значајно више него наставници сматрају да настава на даљину захтева мање ресурса (Табела 2).

Приликом евалуације недостатака наставе на даљину сви испитаници су одговорили на сва питања. Као и код процене предности, и код процене недостатака наставе на даљину је у оба подузорка за сваку од тврдњи минимална добијена вредност одговора унутар подузорка била 1, док је максимална добијена вредност одговора била 5. Прегледом просечних вредности за оба под-

Табела 2. Разлике између наставника и родитеља у перцепцији вредности наставе на даљину.

Предности	АС		СД		t	df	p
	наст.	род.	наст.	род.			
Брже је и ефикасније	2.56	2.46	1.05	1.07	1.518	1118	.129
Захтева мање ресурса	2.61	2.76	1.12	1.13	-2.336	1118	.020
Економичније је	2.96	2.92	1.15	1.15	0.499	1118	.618
Добро је што се ради од куће	2.74	2.55	1.21	1.18	2.678	1118	.008
Образовни циљеви се постижу на ефикаснији и савременији начин	2.48	2.43	1.06	1.09	0.722	1118	.471
Употреба ИТ и дигиталних наставних средстава доприноси унапређивању квалитета наставе	3.29	3.01	1.14	1.19	4.080	1118	<.001

Лејенда: АС – аритметичка средина, СД – стандардна девијација, наст. – наставници, род. – родитељи, t – резултат t-теста, df – број степени слободe, p – статистичка значајност (статистички значајне вредности су болдоване).

узорка (Табела 3) уочава се да је на свим тврдњама просечан скор виши код наставника него код родитеља, што говори да наставници у нешто већој мери истичу недостатке наставе на даљину него родитељи. Посматрајући вредности просечних скорова, најистакнутији недостатак наставе на даљину је, према мишљењу и роди-

теља и наставника, изостанак директног контакта са ученицима. Са друге стране, најмање истакнута негативна страна наставе на даљину је, према мишљењу обе групе испитаника, што овај тип наставе захтева више времена за припрему.

У Табели 3 дати су и резултати тестирања присуства статистички значајних разли-

Табела 3. Разлике између наставника и родитеља у перцепцији недостатака наставе на даљину.

Недостаци	АС		СД		t	df	p
	наст.	род.	наст.	род.			
Захтева више времена за припрему	3.66	3.09	1.04	1.15	8.790	1118	<.001
Потребни су посебни ИТ и дигитални ресурси	4.05	3.66	0.82	1.14	6.414	999.6	<.001
Недостаје директан контакт са ученицима	4.46	4.22	0.77	0.96	4.728	1050.7	<.001
Повратне информације се теже добијају	3.82	3.71	1.10	1.17	1.678	1106.1	.094
Захтева посебна знања и вештине за припрему и имплементацију	3.86	3.58	0.94	1.13	4.544	1068.4	<.001
Неопходно је поседовање одговарајуће ИТ подршке и електронских наставних садржаја	4.10	3.77	0.89	1.15	5.376	1031.3	<.001
Комуникација се не одвија кроз директан контакт, те и повратне информације дуже путују	3.88	3.77	1.04	1.13	1.803	1102.0	.072

Лејенда: АС – аритметичка средина, СД – стандардна девијација, наст. – наставници, род. – родитељи, t – резултат t-теста, df – број степени слободe, p – статистичка значајност (статистички значајне вредности су болдоване).

ка између подузорака у перцепцији негативних страна наставе на даљину. Статистички значајне разлике између наставника и родитеља у домену опажених недостатака наставе на даљину утврђене су на пет ставки. Наставници статистички значајно више него родитељи истичу следеће недостатке наставе на даљину: недостаје директан контакт са ученицима, захтева више времена за припрему, посебне ИТ и дигиталне ресурсе, посебна знања и вештине за припрему и имплементацију и одговарајућу подршку за ИТ и електронске наставне садржаје (Табела 3).

Будући да су испитаници имали могућност да наведу додатне позитивне и негативне стране наставе на даљину, поред оних већ наведених у упитнику, обрадом података обухваћена је и анализа тих одговора наставника и ро-

дитеља. Слични одговори груписани су у нешто шире категорије и представљени редом према учесталости навођења одређеног одговора, почев од најучесталијих. Укупно су наведене 103 предности од стране наставника и 154 од стране родитеља, при чему су неки испитаници наводили више од једне позитивне стране наставе на даљину. Најчешће навођена предност овог типа наставе је, према мишљењу наставника, унапређење сопствених ИТ компетенција и ИТ компетенција ученика, док су родитељи највише истакли да настава на даљину омогућава деци да уче сопственим темпом и приступају садржају више пута, што је посебно важно за ученике који теже усвајају градиво. Листа свих одговора испитаника са бројем навођења одређеног одговора дата је у Табели 4.

Табела 4. Одговори испитаника на питање оговореној теми о позитивним странама наставе на даљину.

Наставници		Родитељи	
Унапређење ИТ компетенција наставника и ученика	22	Омогућава прилагођени начин учења (прегледање садржаја више пута, доступност садржаја ученицима који теже усвајају градиво)	27
Прилагођеније споријим, слабијим и мање сигурним ученицима	13	Флексибилно располагање временом за учење и рад	19
Родитељи више прате учење и рад своје деце	11	Учење о новим технологијама и њихово исправно коришћење	18
Ученицима је занимљиво, мотивисани су за рад	10	Бољи увид родитеља у учење детета и боља контрола	17
Флексибилно радно време	10	Економичност – не губи се време на пут до школе, мањи трошкови	14
Подстиче самосталност и креативност ученика	8	Виши квалитет наставе и бољи увид наставника у рад сваког ученика	14
Квалитетнија комуникација са сваким учеником, боља индивидуализација	7	Безбедност деце од заражавања вирусом корона	12
Мање стресно због слабијег контакта са колегама и директором школе	5	Мање стресан доживљај наставе и оцењивања за дете, опуштенија и одморнија деца	11
Квалитетно провођење времена ученика за рачунаром	5	Деца се уче одговорности и самосталности	11
Безбедност ученика од вршњачког насиља	5	Безбедност од вршњачког насиља	5
Боља концентрација ученика и наставника, рад у тишини	4	Боља концентрација ученика, без ометања	4
Остало	3	Остало	2

По истом принципу као код анализе предности приказани су и одговори испитаника на питање о негативним странама наставе на даљину. Укупно су наведена 194 недостатка од стране наставника и 270 од стране родитеља, при чему су неки испитаници наводили више од једне негативне стране наставе на даљину. Према броју добијених одговора, стиче се утисак да су наши испитаници били више заинтересовани да наведу негативне стране наставе на даљину него оне позитивне, односно да у већој мери опажају недостатке него предности овог типа наставе. Наставници су као негативну страну наставе на даљину највише истакли недостатак реалног увида у рад ученика, јер родитељи раде задатке уместо њих, док, према одговорима родитеља,

највећи недостатак наставе на даљину представља изостанак директне комуникације њихове деце са наставницима и недовољно повратних информација добијених од наставника. Листа свих одговора испитаника са бројем навођења одређеног одговора дата је у Табели 5.

Дискусија

Пандемија вируса корона те последично увођење ванредног стања и прелазак наставног процеса на режим учења на даљину у Републици Србији поставили су пред наставнике, али и пред родитеље, изненада и без времена за претходне припреме, сасвим нове задатке, захтевајући прилично брзо прилагођавање на друга-

Табела 5. Одговори испитаника на питање оговореног типа о негативним странама наставе на даљину.

Наставници		Родитељи	
Недостатак реалног увида у рад ученика, родитељи раде уместо њих	55	Недостатак директне комуникације са наставницима и недовољно повратних информација од њих	53
Недостатак или умањење директне комуникације са ученицима	21	Изостанак социјалног контакта и заједничког рада деце, отуђеност	42
Неадекватни технички и други услови за рад наставника од куће	18	Недовољно појашњена градива и мање индивидуалног приступа	30
Ученици немају техничких услова за рад (рачунар, интернет)	17	Недостатак реалног увида наставника у рад ученика, родитељи или вршњаци раде уместо неких ученика	22
Изоостаје сарадња, такмичарски дух и социјализација ученика	15	Родитељ не може да замени наставника, нема тај ауторитет	20
Ученици су слабо мотивисани и пасивни	11	Велико оптерећење породице, захтева много времена и организације	19
Непогодно за млађе ученике, ученике са тешкоћама у развоју и слабије ученике	11	Недостатак ИТ ресурса и услова за рад деци	18
Дуже радно време	10	Деца су слабо мотивисана, не схватају овај облик наставе озбиљно	17
Тешкоће при приближавању садржаја одређених наставних предмета ученицима	10	Превише задатака и материјала које шаљу наставници и превише различитих канала комуникације	17
Недовољне дигиталне компетенције наставника, родитеља и ученика	8	Разлике између телевизијске наставе и садржаја које предаје наставник	10
Неповољан утицај дугог седења за рачунаром на здравље ученика и наставника	6	Непримерено за одређене предмете, нижи квалитет знања	10
Недовољно или невешто ангажовање родитеља, не могу заменити наставника	6	Недовољна дигитална писменост наставника и ученика	8
Остало	6	Остало	4

чије улоге и околности рада (Al-Okaily et al., 2020; Dong et al., 2020; Garbe et al., 2020; Situmorang & Purba, 2020). У том контексту, од наставника су се захтевале специфичне вештине, првенствено у домену употребе информационо-комуникационих технологија и дигиталних ресурса у настави (Cendić, 2020; Ferrari, 2012; Lie et al., 2020; Mehić, Hadžić, 2020; Rasmitadila et al., 2020). Нарочито су се родитељи нашли пред специфичним изазовима, који су захтевали далеко активнију улогу у образовном процесу деце него што је то било у условима редовне наставе (Dong et al., 2020; Garbe et al., 2020; Spinelli et al., 2020).

Управо из наведених разлога било је значајно испитати на који начин су наставници и родитељи доживели овакав вид наставног процеса и своју улогу у њему, односно да ли постоје и какве су разлике у домену перцепције учења на даљину између наставника, са једне, и родитеља, са друге стране, с обзиром на то шта су опазили као специфичне предности и недостатке у оквиру различитих аспеката наставе на даљину. Исходи васпитно-образовног процеса у оваквим оквирима зависили су у великој мери управо од комуникације на релацији наставник – родитељ, те је од велике важности била адаптација и једних и других на новонастале начине рада и међусобно разумевање међу њима, при чему нам перцепција предности и недостатака учења на даљину од стране наставника и родитеља може посредно указати и на успешност њиховог одговора на захтеве нових улога и дати смернице за даље унапређење васпитно-образовне праксе у условима ванредних околности.

Ово истраживање је показало да међу наставницима и родитељима постоје значајне разлике у опажању процеса учења на даљину, и то у већини испитиваних аспеката наставног процеса. Генерално, уочава се да наставници интензивније доживљавају целокупан процес учења на даљину у односу на родитеље, односно да у већој мери опажају, како позитивне, тако и нега-

тивне стране учења на даљину. Ово је у одређеној мери очекиван налаз, с обзиром на то да су наставници са професионалне стране укључени у образовни процес, при чему су уједно и његови главни носиоци (Cendić, 2020; Giovannella et al., 2020; Mehić, Hadžić, 2020; Viner et al., 2020). Са друге стране, улога родитеља је пре свега помоћна, иако се у овом режиму рада и она знатно изменила и добила на значају (Bhamani et al., 2020; Brom et al., 2020).

Родитељи су у целини имали индиферентнији однос, што се може приписати и њиховој оптерећености и другим обавезама у овом периоду, посебно када је реч о запосленим родитељима, који су морали на својеврстан начин да праве равнотежу између својих професионалних задатака, било да су радили од куће или су одлазили на радно место, и укључености у наставни процес са децом (Bhamani et al., 2020; Brom et al., 2020; Rani & Roshan, 2020). Овакав резултат у одређеној мери упућује и на то да се родитељи нису на оптималан начин прилагодили новој улози, и у потпуности укључили у њу, већ су се држали претежно по страни, чак донекле незаинтересовани и инфериорни. Разлог томе може бити, како већ поменуто презаузетост родитеља, тако и недостатак претходне припреме за активније учешће у учењу на даљину и недовољна развијеност компетенција за учешће у образовном раду, и то првенствено оних које се односе на примену савремених технологија и дигиталних средстава (Dolan, 2016; Garbe et al., 2020; Hale et al., 2010).

Посматрано заједно, као најистакнутија перципирана предност наставе на даљину, како од стране наставника, тако и из угла родитеља, огледа се у томе да опажају да употреба ИТ и дигиталних средстава доприноси унапређењу квалитета наставе. Према томе, и родитељи и наставници су у значајној мери свесни едукативног значаја и могућности које пружају савремене дигиталне технологије, када се ради о квалитету наставног процеса (Hale et al., 2010; König et

al., 2020; Nouwen & Zaman, 2018), иако донекле изненађује то што у мањој мери и једни и други истичу да се образовни циљеви постижу на ефикаснији и савременији начин (Бушелић, 2012). Овакав налаз може да говори о одређеном расконару између полазних очекивања и остварених резултата у пракси, где се уочавају предности у погледу квалитета наставе, као општијег показатеља, међутим, када је реч о одређеним конкретнијим, мерљивим индикаторима, који су видљивији у пракси, чини се да су те предности нешто ниже оцењене, и од наставника, и од родитеља.

Једина карактеристика учења на даљину чију израженост родитељи опажају у већој мери у односу на наставнике јесте предност која се огледа у томе да учење на даљину захтева мање ресурса. Дакле, из угла родитеља овакав вид наставе је економичнији у погледу ресурса, што је у извесној мери неочекивано, с обзиром на то да су родитељи деци морали да обезбеде одговарајуће услове у материјално-технолошком смислу, првенствено за праћење наставе на даљину и учешће у њој – доступност телевизије, рачунара, мобилних уређаја, што је посебно могло представљати проблем у породицама са више деце (Dolan, 2016; Hale et al., 2010; Situmorang & Purba, 2020). За разлику од родитеља, наставници овакав вид наставе виде мање економичним са аспекта ресурса, иако би се можда очекивало да су они обезбеђенији у том смислу и да располажу свим ресурсима који су им неопходни у професионалном домену. Међутим, може се наслутити да у школама ипак поседују бољу наставну опрему и средства за рад, те да је у раду од куће један од могућих проблема представљала управо мобилност и доступност адекватних ресурса и средстава за рад на даљину.

Када је реч о другим опаженим предностима учења на даљину, код наставника су се издвојиле две такве карактеристике, које доживљавају у већој мери у односу на родитеље, а то су више вредновање чињенице да је омогућен

рад од куће, као и више вредновање квалитета наставе, захваљујући употреби ИТ и дигиталних средстава. Према томе, може се закључити да наставници рад од куће виде као једну од значајних предности оваквог вида наставе, упркос опаженим ограничењима о којима ће касније бити више речи. Чини се да је њима више одговарао овакав начин рада него родитељима, који су добили далеко активнију и захтевнију улогу него раније, и који су морали на посебан начин балансирати између професионалних и породичних обавеза, где је акценат био на значајнијем учешћу у образовању деце, кроз свакодневно учествовање у школским активностима и задацима (Bhamani et al., 2020; Brom et al., 2020). Наставници су изгледа били спремнији за своју улогу и боље су се носили са задацима, што је и очекивано с обзиром на њихове професионалне компетенције и дужности које произилазе из обављања професионалне улоге (Cendić, 2020; Đorđić i sar., 2021; Mehić, Hadžić, 2020).

Више вредновање квалитета наставе, захваљујући употреби ИТ и дигиталних средстава, од стране наставника, такође се може приписати њиховим професионалним компетенцијама и вредносним оријентацијама које произилазе из њих (Kidd & Murray, 2020; Zhang et al., 2020). Наиме, наставници поседују специфична знања и вештине у домену употребе дигиталних и ИТ ресурса, и свеснији су њихове улоге и доприноса развоју и унапређењу квалитета савременог васпитно-образовног процеса у односу на родитеље који су различитих образовних нивоа и профила, и овај процес не посматрају из професионалног угла (Hale et al., 2010; Nouwen & Zaman, 2018).

Када је реч о опаженим недостацима у целини, изостанак директног контакта са ученицима и родитељи и наставници виде као најистакнутији недостатак наставе на даљину. Ово говори о томе да се из угла наставника, али и родитеља, социјално-едукативна и комуника-

циона компонента наставног процеса види као веома значајна, међутим, чини се да кроз учење на даљину она у великој мери бива запостављена у односу на класичну наставу (Allen et al., 2020; Carrillo & Flores, 2020; Mikelić Preradović et al., 2016; Zalaznick, 2019). Као најмање истакнута потенцијално негативна страна наставе на даљину издваја се то да припрема за овај вид наставе одузима више времена и наставницима и родитељима, што опет упућује на то да су временски захтеви за припрему били примерени и да су наставници и родитељи успевали да се уклопе у предвиђене временске оквири за обављање појединачних активности (Bhamani et al., 2020; Brom et al., 2020; Cendić, 2020; Mehić, Hadžić, 2020).

Ипак, посматрајући опажене недостатке учења на даљину, уочава се недвосмислено да су наставници далеко свеснији свих ограничења и недостатака у реализацији наставе на даљину. Тако они у већој мери у односу на родитеље опажају да учење на даљину захтева посебне вештине за припрему и имплементацију, као и да је неопходно више времена за припрему, затим да су потребни посебни дигитални и ИТ ресурси, уз поседовање одговарајуће ИТ подршке и одговарајућих електронских садржаја, те да недостаје директан контакт са ученицима. Све наведено опет произилази највећим делом из професионалне улоге наставника, која је кључна у процесу учења на даљину, док су родитељи, иако активнији, ипак помоћни ослонац овом процесу, и њихова улога је такође у знатној мери обликована и усмеравана управо компетенцијама, искуством и одговарајућим вођством наставника (Bhamani et al., 2020; Brom et al., 2020).

Наиме, од наставника се очекује специфична припрема и имплементација оваквог новог вида наставе, за шта су потребне одговарајуће професионалне компетенције и време, али и одговарајући ИТ и дигитални ресурси, електронски наставни садржаји, те ИТ подршка, коју најчешће поседују у школама, али не и

код куће. Такође, директан контакт са децом на који су навикли у стандардним условима рада и који чини саму срж васпитно-образовног процеса који се одвија у школи (Edwards et al., 2012; Mikelić Preradović et al., 2016; Zalaznick, 2019) сада им је први пут у потпуности ускраћен, док су родитељи ипак имали и даље контакт са децом, и то чак и интензивнији него раније, како у временском, тако и садржајном смислу (Bhamani et al., 2020; Brom et al., 2020). Све то је проузроковало да су наставници далеко свеснији, како захтева и изазова које носи овакав вид наставе, тако и ограничења и недостатака. Позитивна страна тога што наставници у значајној мери уочавају све изазове, недостатке и ограничења учења на даљину отвара значајну могућност унапређењу и даљем развоју оваквог вида наставе, који је савремен и може имати значајну улогу и у различитим околностима у будућности, као основни или помоћни вид наставе.

Када се ради о отвореној могућности да самостално наведу додатне позитивне и негативне стране наставе на даљину, наставници су најчешће наводили као предност унапређење сопствених ИТ компетенција и ИТ компетенција ученика. За разлику од њих, родитељи су најчешће истицали да деца путем наставе на даљину имају прилику да уче сопственим темпом и да приступају садржајима више пута, што је нарочито битно оним ученицима који имају тешкоће са савладавањем градива (Lepićnik-Vodopivec et al., 2013). Дакле, и овде се уочавају разлике у опажању предности учења на даљину од стране наставника и родитеља, при чему наставници у фокусу имају ИТ компетенције, како сопствене, тако и ученичке, док су родитељи усмерени на сам процес учења, у погледу темпа и вишеструког приступа садржајима. Ово је очекиван резултат, с обзиром на то да су наставници из свог угла имали јаснији увид у сопствене компетенције, али и ИТ компетенције ученика, док су родитељи са децом радили домаће задатке и имали

бољи увид у сам процес учења код куће (Brom et al., 2020; Cendić, 2020).

Генерално, закључује се да су испитаници били више заинтересовани да наведу негативне стране наставе на даљину него позитивне, те да у већој мери опажају недостатке овог типа наставе, када су у прилици да самостално наводе предности и недостатке, кроз отворену форму одговарања. Тако наставници као негативну страну наставе на даљину најчешће наводе недостатак реалног увида у рад ученика, с обзиром на претпоставку да родитељи раде задатке уместо деце. Са друге стране, родитељи као недостатак најчешће истичу изостанак директне комуникације деце са наставницима и недовољно повратних информација добијених од самих наставника. Ово је уједно и један од најзначајнијих показатеља који говори о различитим улогама наставника и родитеља у процесу учења на даљину, те њиховом мимоилажењу у перцепцији кључних ствари у овом процесу. На овом месту назире се и пребацивање одговорности и потенцијалног неуспеха на другу страну, односно родитељи потенцијални лош исход виде у одговорности наставника, и то првенствено у домену недостатка одговарајућих повратних информација, док наставници опажају претерано уплитање родитеља у израду задатака као потенцијални проблем. У оба случаја јасно се уочава недостатак транспарентности самог процеса, и у извесној мери мањак поверења и разумевања, када су у питању две стране – наставничка и родитељска, што даље отвара могућности за извођење смерница за наставну праксу и одговарајући рад на унапређењу целокупног процеса учења на даљину (Bhamani et al., 2020; Mehić, Hadžić, 2020).

Закључак

Резултати овог истраживања показали су да се перцепција опажених предности и не-

достатака учења на даљину из наставничког и родитељског угла у значајној мери разликује, те да наставници имају интензивнији доживљај, како у погледу предности, тако и у домену опажених недостатака оваквог вида наставног процеса. Ово се у највећој мери може објаснити чињеницом да су они више укључени у цео процес, и то са професионалног аспекта, за разлику од родитеља који су далеко укљученији него у оквиру редовне наставе, али ипак као помоћна подршка и ослонац целокупном процесу.

Педагошке импликације овог истраживања огледају се првенствено у домену унапређења и даљег развоја учења на даљину, у различитим условима и околностима. Пандемија изазвана вирусом корона у целом свету, па и у нашој земљи, показала нам је да образовни систем у сваком моменту мора бити спреман за адекватну трансформацију и прилагођавање новим условима рада, без обзира на то шта је непосредни или посредни узрок промене режима рада. Ово истраживање је показало да су наставници веома свесни своје кључне улоге у овом процесу, али да је нужно направити искорак у погледу даљег развоја њихових компетенција и ресурса за нове професионалне изазове, првенствено у домену обезбеђивања одговарајућих ИТ и дигиталних средстава, те подршке за њихову успешну примену, не само у школама већ и за потребе рада од куће. Такође, и родитеље је потребно посебно охрабрити, јер се показало да су они неизоставан партнер у овом сложеном процесу, те је на наставницима, али и целокупном образовном систему важан задатак да их на оптималан начин усмере и оснаже за активнију улогу у процесу образовања деце у условима учења на даљину, као и да им се благовремено и на примерен начин обезбеде све информације које су им неопходне.

Потенцијална ограничења студије огледају се у томе што је истраживање реализовано за време трајања самог ванредног стања, те је

могуће да би одређена временска дистанца дала другачију перспективу да се сагледају све уочене предности и недостаци наставног процеса. Осим тога, кроз будућа истраживања било би врло сврсисходно испитати и опажање учења

на даљину из угла ученика различитих узрасних група, те извршити упоредну анализу опажених предности и недостатака учења на даљину и са њиховог развојно-едукативног аспекта.

Литература

- Aliyyah, R. R., Rachmadtullah, R., Samsudin, A., Syaodih, E., Nurtanto, M. & Tambunan, A. R. S. (2020). The perceptions of primary school teachers of online learning during the COVID-19 pandemic period: A case study in Indonesia. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 7 (2), 90–109. <http://www.doi.org/10.29333/ejecs/388>
- Allen, J., Rowan, L. & Singh, P. (2020). Teaching and teacher education in the time of COVID-19. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 48 (3), 233–236. <http://www.doi.org/10.1080/1359866X.2020.1752051>
- Al-Okaily, M., Alqudah H., Matar A., Lutfib A. & Taamneh, A. (2020). Dataset on the acceptance of e-learning system among universities students' under the COVID-19 pandemic conditions. *Data in Brief*, 32, 1–5. <http://www.doi.org/10.1016/j.dib.2020.106176>
- Bhamani, S., Makhdoom, A. Z., Bharuchi, V., Ali, N. K. & Dawood, A. S. (2020). Home learning in times of COVID: Experiences of parents. *Journal of Education and Educational Development*, 7 (1), 9–26. <http://www.doi.org/10.22555/joed.v7i1.3260>
- Bozkurt, A., & Sharma, R. C. (2020). Emergency remote teaching in a time of global crisis due to coronavirus pandemic. *Asian Journal of Distance Education*, 15 (1), 1–6.
- Brom, C., Lukavský, J., Greger, D., Hannemann, T., Straková, J. & Švaricek, R. (2020). Mandatory home education during the COVID-19 lockdown in the Czech Republic: A rapid survey of 1st-9th graders' parents. *Frontiers in Education*, 5, 103. <http://www.doi.org/10.3389/feduc.2020.00103>
- Bušelić, M. (2012). Distance Learning – concepts and contributions. *Oeconomica Jadertina*, 2 (1), 23–34.
- Carrillo, C. & Flores, M. A. (2020). COVID-19 and teacher education: a literature review of online teaching and learning practices. *European Journal of Teacher Education*, 43 (4), 466–487. <http://www.doi.org/10.1080/02619768.2020.1821184>
- Cendic, K. (2020). Children's rights to privacy in times of emergency: The case of Serbia in relation to internet education technologies. *Global Campus Human Rights Journal*, 4 (1), 68–90. <http://www.doi.org/10.500.11825/1705>
- Dolan, J. (2016). Splicing the divide: A review of research on the evolving digital divide among K–12 students. *Journal of Research on Technology in Education*, 48 (1), 16–37. <http://www.doi.org/10.1080/15391523.2015.1103147>
- Dong, C., Cao, S., & Li, H. (2020). Young children's online learning during COVID-19 pandemic: Chinese parents' beliefs and attitudes. *Children and Youth Services Review*, 118, 1–9. <http://www.doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105440>
- Đorđić, D., Šimonji Černak, R. i Beljanski, M. (2021). Izazovi za novu ulogu i nove kompetencije nastavnika: iskustva u nastavi na daljinu. *DHS – Društvene i humanističke studije*, 6 (3), 481–504.

- Edwards, S., Skouteris, H., Rutherford, L. & Cutter-Mackenzie, A. (2012). 'It's all about Ben10™: Children's play, health and sustainability decisions in the early years. *Early Child Development and Care*, 183 (2), 280–293. <http://www.doi.org/10.1080/03004430.2012.671816>
- Ferrari, A. (2012). *Digital competence in practice: An analysis of frameworks*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Garbe, A., Ogurlu, U., Logan, N. & Cook, P. (2020). COVID-19 and remote learning: Experiences of parents with children during the pandemic. *American Journal of Qualitative Research*, 4 (3), 45–65. <http://www.doi.org/10.29333/ajqr/8471>
- Giovannella, C., Passarelli, M. & Persico, D. (2020). Measuring the effect of the Covid-19 pandemic on the Italian learning ecosystems at the steady state: a school teachers' perspective. *Interaction Design and Architecture*, 45, 1–9.
- Hale, T., Cotten, S., Drentea, P. & Goldner, M. (2010). Rural-urban differences in general and health-related internet use. *American Behavioral Scientist*, 53 (9), 1304–1325. <http://www.doi.org/10.1177/0002764210361685>
- Hatzigianni, M. & Margetts, K. (2014). Parents' beliefs and evaluations of young children's computer use. *Australasian Journal of Early Childhood*, 39 (4), 114–122. <http://www.doi.org/10.1177/183693911403900415>
- Kidd, W. & Murray, J. (2020). The Covid-19 pandemic and its effects on teacher education in England: how teacher educators moved practicum learning online. *European Journal of Teacher Education*, 43 (4), 542–558. <http://www.doi.org/10.1080/02619768.2020.1820480>
- König, J., Jäger-Biela, D. & Glutsch, N. (2020). Adapting to online teaching during COVID-19 school closure: Teacher education and teacher competence effects among early career teachers in Germany. *European Journal of Teacher Education*, 43 (4), 608–622. <http://www.doi.org/10.1080/02619768.2020.1809650>
- Lepicnik-Vodopivec, J. & Samec, P. (2013). Communication technology in the home environment of four-year-old children (Slovenia). *Comunicar*, 20 (40), 119–126. <http://www.doi.org/10.3916/C40-2013-03-02>
- Lie, A., Tamah, S. M., Gozali, I., Triwidayati, K. R., Utami, T. S. D. & Jemadi, F. (2020). Secondary school language teachers' online learning engagement during the COVID-19 pandemic in Indonesia. *Journal of Information Technology Education: Research*, 19, 803–832. <http://www.doi.org/10.28945/4626>
- Mandić, D., Radovanović, I. (2008). Nastavnik i multimedijalno učenje. *Inovacije u nastavi*, 21 (4), 59–68.
- Mehić, A. & Hadžić, N. (2020). Online teaching – teaching of future. *Acta geographica Bosnia et Herzegovina*, 13, 75–90.
- Mikelić Preradović, N., Lešin, G., & Sagud, M. (2016). Investigating parents' attitudes towards digital technology use in early childhood: A case study from Croatia. *Informatics in Education*, 15 (1), 127–146. <http://www.doi.org/10.15388/infedu.2016.07>
- Nouwen, M. & Zaman, B. (2018). Redefining the role of parents in young children's online interactions. A value-sensitive design case study. *International Journal of Child-Computer Interaction*, 18, 22–26. <http://www.doi.org/10.1016/j.ijcci.2018.06.001>
- Rani, J. & Roshan, M. (2020). Impact of COVID-19 on education. In: Begum Shaik, Z. & Kumari, B. (Eds.). *Covid 19 and Its Impact by Lockdown* (1–14). Tamilnadu (India): ESN PUBLICATIONS.
- Rasmitadila, R., Aliyyah, R. R., Rachmadtullah, R., Samsudin, A., Syaodih, E., Nurtanto, M. & Tambunan, A. R. S. (2020). The perceptions of primary school teachers of online learning during the COVID-19 pandemic

period: A case study in Indonesia. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 7 (2), 90–109. <http://www.doi.org/10.29333/ejecs/388>

- Situmorang, E. L. & Purba, B. M. M. (2020). Online Learning And Its Challenges For Parents. Retrieved May 22, 2021 from [www: https://osf.io/rsqu6](http://www.osf.io/rsqu6).
- Spinelli, M., Lionetti, F. Pastore, M. & Fasolo, M. (2020). Parents' stress and children's psychological problems in families facing the COVID-19 outbreak in Italy. *Frontiers in Psychology*, 11, 1713. <http://www.doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01713>
- Viner, R. M., Russell, S. J., Croker, H., Packer, J., Ward, J., Stansfield, C., Mytton, O., Bonell, C. & Booy, R. (2020). School closure and management practices during coronavirus outbreaks including COVID-19: A rapid systematic review. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4 (5), 397–404. [http://www.doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30095-X](http://www.doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30095-X)
- Zalaznick, M. (2019). Online service intends to expand pre-K access. (EQUITY). *District Administration*, 55 (8), 12.
- Zhang, W., Wang, Y., Yang, L. & Wang, C. (2020). Suspending classes without stopping learning: China's education emergency management policy in the COVID-19 outbreak. *Journal of Risk and Financial Management*, 13, 55–61. <http://www.doi.org/10.3390/jrfm13030055>

Summary

The corona virus pandemic has brought online teaching and distance learning to the forefront, which is very different from typical classroom teaching. The aim of this paper was to determine the differences in the perception of the advantages and disadvantages of online teaching between primary school teachers and parents of primary school children. The sample consisted of a total of 1120 respondents, out of which 570 are teachers employed in primary schools (50.9%) and 550 (49.1%) are parents of children attending primary schools in Serbia. A questionnaire was created for the purposes of this research and it was applied in an online form. The results of this research show that the perception of the perceived advantages and disadvantages of online teaching and distance learning from the teachers' and parents' point of view differs significantly, and that teachers have a more intense experience, both in terms of advantages and disadvantages of this type of teaching process. According to both parents and teachers, the most significant disadvantage of online teaching is the lack of direct contact with pupils. From the obtained results it is possible to conclude that a step forward is needed in terms of further development of teacher competencies and resources for new professional challenges, as well as in terms of guiding and empowering parents for a more active role in the process of online education of their children.

Keywords: online teaching, advantages, disadvantages, teachers, parents.